

тацій, а можливості його прочитання – нескінченні. Проте це ускладнює розуміння та «прочитання» літературних художніх творів. Тому в цьому дослідженні ми вважаємо за доцільне уточнити понятійний апарат та здійснити певні зміни в тлумаченні творчого процесу. Беручи до уваги постмодерністський підхід до розуміння творчості, найбільш влучним визначенням художньої інтерпретації вважаємо дефініцію, запропоновану О. Колесник: «Художня інтерпретація – процес і результат створення власного художнього твору на основі творчого переосмислення позахудожніх фактів або ж «первинного» мистецького твору, який може піддаватися різним варіантам трансформацій» [8]. Однак, взявши за основу це визначення, ми пропонуємо надалі розглядати художню інтерпретацію як сам процес творчості, а результат назвати художньою інтерпретаційною моделлю (термін Н. Астрахан [9]). Таким чином, ми розводимо поняття процесу та результату, що сприятиме більш чіткому розумінню цього явища та уникненню плутанини в межах дослідження художньої інтерпретації. Зрештою, ми розширюємо поняття процесу інтерпретації, яке, за зауваженням У. Еко, означає «не випадковий процес, незалежний від тексту як такого, а структурний елемент процесу породження самого цього тексту» [10, с. 22], адже інтерпретація (насамперед художня) є не лише певним структурним елементом естетико-художньої «будови» твору», а сама є твором, швидше інтерпретаційною моделлю твору, тобто результатом художньої інтерпретації.

Отже, художня інтерпретація передбачає суб'єктивне осмислення твору певного автора, що міститься в уяві кожного реципієнта, а художня інтерпретаційна модель – результат цього процесу, тобто перенесення такої інтерпретації на папір. Своєю чергою кожна художня інтерпретаційна модель являє собою синтез продуктивного й репродуктивного начал. До репродуктивного можна віднести створення інтерпретаційної моделі певного твору відповідно до певних традицій творення тексту, визначених певним художнім стилем. Репродуктивна функція проявляється насамперед на стадії формування виконавського задуму. Проте не слід зводити репродукцію до звичайного копіювання, адже художня інтерпретація здійснюється щоразу за нових історичних умов. Закладення у створений раніше матеріал особистісного смислу твору передбачає розкриття в ньому

суб'єктивного бачення автора-інтерпретатора, що і створює продуктивний рівень. Відповідно, кожна здійснена інтерпретація – це надання претексту нового життя із накладанням на нього особистого досвіду інтерпретатора.

Зазвичай, об'єктом інтерпретації, тобто джерелом натхнення та вдосконалення свого художнього методу, у багатьох авторів-інтерпретаторів є відомі твори інших авторів, які стали для них своєрідними естетичними фетишами. Творчий діалог з цими творами та їхніми авторами, зрештою, зумовлює появу різних інтерпретаційних моделей. Таким чином, будь-який художній твір передбачає трансформацію іншого. Слід також наголосити, що художня інтерпретація може стосуватися як одного претексту, так і декількох. Тут ми можемо провести паралель із сутністю інтертекстуальності, яка передбачає створення тексту як мозаїки цитат, звідки текст є певного роду продуктом вибирання та трансформації іншого (інших) тексту (текстів). Однак художню інтерпретацію не слід зводити лише до тлумачення «первинних» продуктів мистецтва. Інтерпретації може підлягати також життєвий досвід та різні теоретичні концепції. Тут ми повністю погоджуємося із міркуваннями О. Колесник, яка зазначає: «Якщо в процесі інтерпретації як єдності сприйняття, розуміння, оцінки, тлумачення і вираження, виникає новий художній твір – то можна говорити, що процес художньої інтерпретації здійснено, незалежно від того, що саме було його об'єктом – «первинний» твір мистецтва чи щось інше – факти життєвого досвіду або ж теоретичні концепції» [8]. І справді, взявши до уваги цю концепцію дослідниці, та наклавши її на виділені Є. Гуренком головні умови буття художньої інтерпретації (об'єкт, посередник-інтерпретатор та продукт виконавчої діяльності [7, с. 83]), відмічаємо, що тут наявні всі необхідні для здійснення інтерпретації компоненти. Таким чином, цінність художньої інтерпретації полягає в тому, що вона стосується не лише інтерпретації продуктів «первинної» творчості, але й осмислення досить широкого кола явищ та теорій, в результаті чого виникає новий художній твір. Зрештою, це все дає підстави спростувати усталене твердження, що художня інтерпретація стосується лише виконавського мистецтва та перекладу, адже перетворення позахудожньої дійсності в художні образи також є формою художньої інтерпретації.

Важливим є визначення порядку чи рівня інтерпретації, яке пропонує О. Колесник: «Тоді інтерпретація першого порядку – це художня обробка позахудожніх реалій (зовнішнього та внутрішнього досвіду, наукових та філософських теорій, релігійних вірувань тощо). Інтерпретація другого порядку передбачає звернення до “первинного” твору мистецтва при виконанні, перекладі, міжвидових транспозиціях, адаптації, запозиченні мотивів та ін. <...> Цей ланцюжок може продовжуватися невизначено довго, але не до нескінченності. Кожну його ланку ми можемо умовно визначити як інтерпретацію чи реінтерпретацію першого, другого і так далі порядку» [11, с. 107]. Таким чином, визначення порядку для конкретного твору, що полягає «у розкритті глобального полілогу, який протягом століть ведуть між собою автори, їхні твори та реципієнти» [11, с. 107], є надзвичайно важливим у літературознавстві та сприяє більш чіткому уявленню про об'єкт дослідження, що, зрештою, допоможе «адекватніше оцінити цю масштабну синхронічно-діахронічну сітку культурних “інтертекстів”» [11, с. 107]. Зважаючи на вищесказане, художню інтерпретацію твору можна представити як творче переосмислення навколишнього природного, соціального і культурного світу, який включає як безпосередню дійсність, так і твори, що існують в ній.

У контексті дослідження художньої інтерпретації доцільно було б виділити також поняття художньої реінтерпретації, до якої, зокрема, можна віднести пародію й стилізацію як літературні транскрипції «чужого» стилю тощо. На відміну від інтерпретації, яка є по суті первинною стосовно авторського тексту, реінтерпретація «передбачає переосмислення вже існуючої інтерпретації» [12, с. 49]. Розділяючи поняття інтерпретації та реінтерпретації, О. Бензюк вказує на наступне: «На відміну від інтерпретації, що представляє собою процес тлумачення того чи іншого тексту, цілісність якого з незмінністю зберігається, реінтерпретація внаслідок уточнення, зміни змісту і значення інформації, що спочатку інтерпретується, з неминучістю породжує нове художнє ціле <...> Іншими словами, реінтерпретація є наступним, по відношенню до інтерпретації, шаблоном в розумінні вихідної структури, пов'язаним з її переосмисленням. Зауважимо, що в історичній перспективі як реінтерпретація приходить на зміну інтерпретації, так і породжуваний в процесі реінтерпретації новий художній текст нерідко піддається подаль-

шим інтерпретаціям» [12, с. 47]. Опираючись на це твердження О. Бензюка, кожна художню інтерпретацію другого і нижче рівня можна вважати реінтерпретацією. У широкому значенні, художню інтерпретацію можна тлумачити як первинну щодо авторського тексту, а реінтерпретацію – як кожна наступну інтерпретацію, здійснену на основі первинної. Зрештою, будь-яку художню інтерпретаційну модель, яка являє собою своєрідну версію-тлумачення оригіналу, можна представити як результат творчого діалогу з попередниками та навколишньою дійсністю в процесі літературно-художньої творчості.

Наведені аргументи дають підстави стверджувати, що художня інтерпретація є універсальним поняттям та всеохоплюючою категорією, яка стосується кожного твору. Схематично буття твору можна представити таким чином: сприйняття митцем певного об'єкта навколишнього середовища (цей об'єкт може належати як до матеріального, так і нематеріального світу) → осмислення об'єкту інтерпретатором → створення мистецького твору (інтерпретація першого порядку), який після прочитання його реципієнтом відокремлюється від автора і починає жити своїм життям, тобто стає об'єктивною реальністю матеріального світу → потенційне здійснення інтерпретації другого порядку, тобто художньої інтерпретації «первинного» твору → потенційне здійснення інтерпретації третього порядку, що може бути представлене у вигляді перекладу, картини, фільму тощо. Отже, будь-яка художня інтерпретація – це художньо-творча діяльність, яка передбачає сприйняття, осмислення та відтворення як власного досвіду, так і мистецької спадщини. Водночас усвідомлення твору, що супроводжується емоційно-естетичним переживанням, є своєрідним каталізатором під час вибору засобів, способів та форм вираження свого розуміння твору, що створює передумови для появи художньої інтерпретаційної моделі певного твору.

Безумовно, робота над створенням художньої інтерпретаційної моделі завжди вимагає від автора максимуму зусиль. Під час здійснення художньої інтерпретації надзвичайно важливу роль відіграє авторське світовідчуття. Перебуваючи в постійному діалозі з уже наявними текстами, автор обирає об'єктом інтерпретації ті, які, на його думку, найбільше підходять для створення власного тексту. Таким чином, художня інтерпретація передбачає певною мірою «декодування об'єктивної суті твору з вклю-

ченням таких суб'єктивних механізмів особистісно-психологічного плану, як асоціативність сприймання, емоційна реакція тощо» [13, с. 61]. Однак у цьому контексті йдеться не про суб'єктивну передачу «чужих» слів в результаті творчого діалогу, а про їхнє власне прочитання, тлумачення, пояснення та трактування. Тому універсальність художньої інтерпретації полягає в цілісності активного самовиявлення, що віднайшло себе в різних творчих художніх формах, а отже, вона не є копіюванням претексту, а передбачає своєрідний синтез таланту інтерпретатора із хистом авторів претекстів (якщо йдеться про інтерпретації «первинних» продуктів мистецтва). Тут слід також наголосити, що більшість інтерпретаційних моделей мають здебільшого актуальне для тієї чи іншої епохи значення, а, отже, перебирають на себе світовідчуття та світорозуміння інтерпретатора. А тому розбіжності в інтелектуальному, естетичному та емоційному досвідах автора та реципієнта та їхня «залежність як «співавторів» від історико-культурного контексту» [12, с. 26] сприяють виникненню великої кількості інтерпретацій. Можна говорити і про вільну інтерпретацію, адже кожен автор має можливість знайти та по-своєму інтерпретувати ті смисли, які потенційно містяться у творі. Таким чином, творчий процес можна представити як відповідне до поставлених завдань певне перероблення уже наявних елементів у нові комбінації. Незалежно від того, підлягає художній інтерпретації один твір чи декілька, все ж вона передбачає «моделювання нового на ґрунті старого» [12, с. 124]. Отже, кожен твір підлягає переосмисленню та подальшій інтерпретації і, фактично, вже є інтерпретацією більш давнього твору або позахудожньої дійсності. Зрештою, кожна художня інтерпретаційна модель задає наступним читачам-реципієнтам вектори творчого початку.

Такий розгляд художньої інтерпретації дає можливість ототожнити це явище з художньою творчістю. Для прикладу візьмемо монографію Л. Левчук «У творчій лабораторії митця» (1978) та її своєрідний підхід до розуміння художньої творчості. Зокрема, дослідниця пропонує деталізувати «художню творчість» шляхом введення прямого та опосередкованого видів творчого процесу. На думку вченої, до першого виду («прямого») належать ті митці, які інтерпретують лише навколишню дійсність, а до другого («опосередкованого») – митці, що інтерпретують світобачення іншого автора [14]. Як бачимо,

і перший, і другий види творчості відповідають першому і другому рівням інтерпретації відповідно. Отже, твір, створений в результаті того чи іншого виду творчого процесу, являє собою художню інтерпретаційну модель.

Таким чином, дослідження художньої інтерпретації, представлене Є. Гуренком на початку 80-х років ХХ ст. (за яким «первинна» та «вторинна» творчість тісно пов'язані між собою та не можуть існувати одна без одної, а художня інтерпретація є своєрідним показником результатів вторинної творчості та цінності праці виконавця [7]), вимагає деякого уточнення. По-перше, художня інтерпретація може стосуватися не лише виконавського мистецтва, а по-друге, поділ на «первинну» та «вторинну» творчість доцільніше було б замінити згаданими вище рівнями інтерпретації. Адже те, що Гуренко й багато інших науковців називають «первинними» продуктами творчості є, де-факто, художніми інтерпретаціями другого рівня.

Отже, художня інтерпретація може стосуватися як будь-якого художнього твору, так і позахудожніх реалій. Говорячи про інтерпретацію позахудожніх реалій, тобто, першого порядку, ми насамперед маємо на увазі певну інтерпретацію навколишньої дійсності, конкретно-історичних сюжетів чи творення певного сюжету, виходячи з особистого досвіду. У цьому контексті твір можна представити як художню модель дійсності [15], в якій визначальним є рецептивно-естетичний підхід. На відміну від цієї інтерпретації, художній інтерпретації щонайменше другого порядку можуть підлягати декілька текстів, один текст або окремі елементи тексту (цитати, епіграфи, алюзії тощо). Тому досить важливим елементом під час дослідження художньої інтерпретації «первинних» продуктів мистецтва є міра використання першоджерела, тобто ті інваріанти, які експліцитно чи імпліцитно вказують на претекст/претексти та спрямовують процес розуміння. Ці елементи наявні в кожному творі. Тому, читаючи створену автором інтерпретаційну модель твору, можна виділити прямі й непрямі дані, які вказують на значення того чи іншого елементу раніше створеного твору у створенні тексту інтерпретації. Серед прямих даних можна виділити, наприклад, прямі посилання автора на свої претексти. До непрямих можна віднести різні цитати, алюзії, ремінісценції тощо, що вказують на спорідненість художньої інтерпретаційної моделі з іншими творами. Та-

ким чином, інтертекстуальні зв'язки притаманні кожній художній інтерпретаційній моделі щонайменше другого рівня.

Однак незалежно від рівня інтерпретації художня інтерпретація завжди передбачає деяку свободу в тлумаченні того чи іншого об'єкту (твору, автора, навколишнього світу тощо), адже розуміння його смислу, ідеї та концепції завжди залежить від особистісно-індивідуального ставлення митця до цього об'єкту. Таким чином, будь-яка художня творчість немислима без інтерпретатора. Саме він є першим суб'єктом здійснення творчого процесу, який надає ідеям та образам нової художньо-образної форми існування. Інтерпретатор – це насамперед творець, що має певний світогляд та наділений комплексом художніх здібностей і майстерністю, який в процесі художньої творчості керується певними художніми методами. Розглядаючи художню інтерпретацію, автора можна представити не лише як особистість, що творить, але, насамперед, як інтерпретатора, який відтворює. Відтворюються в першу чергу асоціативні зв'язки, які виникли в уяві реципієнта при сприйнятті того чи іншого твору. Як влучно зауважує О. Бензюк, «художні асоціації залежать від досвіду, зокрема естетичного досвіду, адже виникнення художнього образу, так би мовити, підштовхується асоціативними зв'язками і «доставляється» досвідом, знанням, вмінням, а також, безперечно, уявою» [12, с. 150]. Отже, інтелектуальний, творчий та соціальний досвід митця є тим естетичним, етичним та психологічним підґрунтям, що визначає його світовідчуття і світосприйняття та складає необхідний фундамент для створення інтерпретаційної моделі.

Висновки і пропозиції. Зважаючи на вищенаведені аргументи, констатуємо, що художня інтерпретація іманентна для кожного твору, адже кожен твір пишеться в процесі зчитування чужих дискурсів та осмислення позахудожніх реалій. Незалежно від мети, яку вона передбачає, художня інтерпретація є універсальним механізмом створення нового літературного твору/витвору мистецтва та, відповідно, може бути застосована до будь-якого твору. В результаті, створена інтерпретаційна модель відбиває синкретизм філософських, соціологічних, літературних, лінгвістичних, комунікативних елементів. Звідси виходить, що будь-яке нове знання виникає в результаті діалогу суб'єкта та об'єкта/суб'єкта і є результатом інтерпретації.

Цим дослідженням ми спробували розширити поняття художньої інтерпретації та відійти від її класичного розуміння як трактування «первинного» продукту мистецтва. Довели, що художня інтерпретація стосується не лише продукту «первинної» творчості, де факт інтерпретації наявний завдяки різним формам інтерпретації спадщини інших митців, але й відбувається під час осмислення життєвого досвіду та може стосуватися різних історичних та наукових праць, внаслідок чого здійснюється перетворення позахудожнього на художнє. Таке розуміння позахудожньої дійсності в контексті реалізації певного рівня художньої інтерпретації дозволяє говорити, що «первинний» твір вже є інтерпретацією, яка «передбачає добір, оцінку, осмислення фактів і синтезування їх у цілісний образ, за яким стоїть авторська картина світу» [11, с. 106]. Також ми розширили сферу застосування цієї інтерпретації, стверджуючи, що вона стосується будь-яких видів мистецтва. Зрештою, це дослідження розширює межі розуміння художнього твору, а різнорівневий підхід, обґрунтований О. Колесник, дозволяє краще оцінити конкретний твір мистецтва.

Такий широкий погляд на художню інтерпретацію, безумовно, потребує ще тривалого та глибокого вивчення. Зокрема, більш детального дослідження вимагає з'ясування місця художньої інтерпретації серед таких феноменів, як інтертекстуальність, інтерсуб'єктивність, діалогічність тощо, а також перегляд традиційного поділу художньої творчості на «первинну» та «вторинну».

Список використаної літератури:

1. Земерова Л.Н. Художественная интерпретация музыкальных произведений как педагогическое средство профессионального самоопределения обучающихся музыке: на материале музыкальных классов образовательных учреждений: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Екатеринбург, 2002. 132 с.
2. Жукова Н.А. Виконавське мистецтво: особливості художньої інтерпретації. Наукові записки. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2001. С. 109–114.
3. Корыхалова Н.П. Интерпретация музыки. Л.: Музыка, 1979. 208 с.
4. Мірошниченко В.В. Авторська концепція художнього твору: онтогенезис і експансія (на матеріалі англійської та французької україністики): монографія. Запоріжжя: ЗУ, 2003. 383 с.
5. Псурцев Д.В. К проблеме перевода и интерпретации художественного текста: об одном

- критерии адекватности. Вестник МГЛУ. 2002. Вып. 463. Перевод и дискурс. С. 16–26.
6. Савченко В.В. Візуальний переклад літературного тексту. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. к. філос. н. К., 2003. 16 с.
 7. Гуренко Е.Г. Проблемы художественной интерпретации (философский анализ). Новосибирск: Наука, 1982. 256 с.
 8. Колесник Е.С. О значении понятия «Художественная интерпретация». Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. 2014. № 9. URL: <http://jurnal.org/articles/2014/kult4.html>.
 9. Астрахан Н.И. Буття літературного твору: аналітичне та інтерпретаційне моделювання: монографія. К.: Академвидав, 2014. 432 с.
 10. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста; [пер. с англ. и итал. С. Д. Серебряного]. СПб.: «Симпозиум», 2005. 502 с.
 11. Колесник О.С. Принципи класифікації форм художньої інтерпретації. Культурологічна думка. 2014. № 7. С. 104–108.
 12. Бензюк О.О. Відкрита інтерпретація в логіці творчого процесу: культурологічний аналіз : дис. ... канд. культур.: 26.00.01. К., 2017. 197 с.
 13. Ляшенко О.Д. Художня інтерпретація творів мистецтв в теорії та практиці наукового аналізу. К.: Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка. 2011. С. 58–63.
 14. Левчук Л.Т. У творчій лабораторії митця. К.: Мистецтво, 1978. 133 с.
 15. Лотман Ю.М. Об искусстве. СПб.: Искусство, 2000. 704 с.
-

Анхим А. И. Художественная интерпретация как фактор литературного творчества: интертекстуальность, диалог, традиция

Статья посвящена проблеме художественной интерпретации в контексте современного литературоведческого дискурса. Благодаря сопоставлению понятий «художественная интерпретация» и «художественная интерпретационная модель» уточняется понятийный аппарат, что делает возможным теоретическую концептуализацию художественного творчества как интерпретации.

Ключевые слова: интерпретация, художественная интерпретация, литературное творчество, интерпретатор, интертекстуальность.

Ankhym O. Artistic Interpretation as a Factor of Literary Writing: Intertextuality, Dialogue, Tradition

The article is devoted to the problem of artistic interpretation in the context of modern literary discourse. Due to the comparison of the concepts «artistic interpretation» and «artistic interpretation model», the conceptual construct is clarified, which enables theoretical conceptualization of artistic creative work as interpretation.

Key words: interpretation, artistic interpretation, literary writing, expounder, intertextuality.